

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

ks. mgra Szymona Jakóba

pt. *Szkoła katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej
znaczenie dla rozwoju katechezy dorosłych,*

napisanej na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Szpeta oraz ks. dr. Jacka
Zjawina (promotora pomocniczego), Poznań 2025, ss. 260.

Katecheza dorosłych to najznakomitsza forma katechezy, ponieważ zwraca się ona do osób wykonujących największe zadania i w ogóle zdolnych do życia według orędzia chrześcijańskiego i to z jego pełni. Wspólnota chrześcijańska nie może prowadzić katechezy stałej z pominięciem bezpośredniego i wypróbowanego udziału dorosłych, zarówno tych, którzy w niej uczestniczą, jak i tych, którzy ja organizują. Świat, w którym młodzi mają żyć i świadczyć o wierze, która katecheza stara się zbadać i utwierdzić, po większej części znajduje się we władaniu dorosłych, dlatego ich wiara winna być również stale oświecana, wzmacniana i odnawiana, aby przeniknęła całą działalność doczesną, za którą są odpowiedzialni. Aby zaś katecheza mogła być tak skuteczna powinna być ciągła; będzie bowiem rzeczywiście daremna, jeśli zatrzyma się na samym progu wieku dojrzałego; choć bowiem, oczywiście w innej formie, niemniej niezbędna okazuje się dla dorosłych (CT 43). Te słowa zapisał w adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae*, dokumencie uznawanym za współczesną konstytucję katechetyczną Kościoła katolickiego, św. Jan Paweł II. Podkreślają one rangę sprawy katechezy dorosłych, dla dorosłych, z dorosłymi - różnie to było

ujmowane w rozmaitych dokumentach kościelnych – ale także uzasadniają wagę, jaką Kościół do tej formy katechezy przywiązuje w swoim posoborowym nauczaniu i praktyce.

Dobrze zatem się stało, że na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu powstała praca doktorska poświęcona katechezie dorosłych ujmowanej zarówno teoretycznie, jak i praktycznie. Praca ta powstała pod kompetentną opieką naukową ks. prof. dr hab. Jana Szpeta, nestora polskich katechetów, człowieka pogłębionej refleksji naukowej i praktyki: dziekana Wydziału Teologicznego UAM przez dwie kadencje, ale też wieloletniego dyrektora wydziału kurialnego odpowiedzialnego za katechezę i nauczanie religii, konsultora Komisji Episkopatu Polski oraz rzeczoznawcy dla oceny programów i podręczników katechetycznych, wreszcie autora i redaktora serii podręcznikowych, w tym jednej z serii podręczników gimnazjalnych, które wytyczyły nowe szlaki tworzenia programów i podręczników do nauczania religii w Polsce.

Problem i struktura rozprawy doktorskiej

Problemem rozprawy jest analiza działalności poznańskiej Szkoły Katechistów, ukazana na tle założeń katechezy dorosłych. Dzięki przyjęciu takiego punktu wyjścia praca nie jest jedynie monografią jednego z dzieł Archidiecezji Poznańskiej, stanowiącego owoc Synodu Archidiecezjalnego, jak się okazuje bardzo dojrzały, ale też nie jest ona tylko wykładem tego, czym powinna być i czym jest katecheza dorosłych. Autor bardzo udatnie zarysowuje tło w postaci teorii katechezy dorosłych, następnie prezentuje konkretne założenia, ale też rzeczywistość działania Szkoły Katechistów, aby wyciągnąć wnioski dotyczące przyszłego działania nie tylko samej badanej Szkoły, ale także tych placówek lub form, które w Polsce korzystały ze wzorca poznańskiego.

Dysertacja składa się ze wstępu, trzech części podzielonych na jedenaście rozdziałów, zakończenia, zawiera także wykaz skrótów, bibliografię, spis wykresów i tabel oraz aneksu obejmującego kwestionariusze

ankiet, pisma kurialne zawierające apel o poddanie się procesowi ankietowania, wreszcie kartę hospitacyjną kandydata na katechistę. Podział pracy doktorskiej na części jest uzasadniony zastosowaniem paradygmatu metodologicznego teologii praktycznej (następuje tu powołanie się na artykuł ks. Wiesława Przygody, s. 14). Ten paradygmat Autor stosuje bardzo konsekwentnie, co jest niewątpliwym i niejedynym atutem pracy.

Część I – teoretyczna – zawiera cztery rozdziały, w których Autor omawia kolejno podstawy katechezy dorosłych, jej specyfikę, miejsce świeckich w katechezie dorosłych, wreszcie prezentuje historię i strukturę poznańskiej Szkoły Katechistów oraz kształcenie w niej, uwzględniając promocję i formy naboru, formację podstawową, ustanowienie katechistów i udzieleni misji kanonicznej, a także formację permanentną.

W części II – empirycznej – Doktorant w czterech rozdziałach kolejno prezentuje metodologię badań własnych przeprowadzonych na czterech grupach: katechistach, proboszczach, katechizowanych i kandydatach; omawia tożsamość katechistów z perspektywy każdej z tych grup; podobnie w tej samej czworakiej perspektywie podejmuje zagadnienie formacji w poznańskiej Szkole Katechistów i posługę katechistów.

Część III – prakseologiczna – w trzech rozdziałach Autor uzasadnia weryfikację hipotez badawczych odnoszących się do wyodrębnionych w części II grup zagadnień (tożsamości, formacji i posługi katechistów), następnie formułuje perspektywy i postulaty katechetyczne, wreszcie wskazuje na modelowość poznańskiej Szkoły Katechistów dla siedmiu ośrodków: Łodzi, Kielc, Kalisza, Bydgoszczy, Warszawy, Płocka, Zielonej Góry.

Bibliografię zawartą na 24 stronach ks. mgr Szymon Jakób podzielił na źródła, dokumenty Kościoła, literaturę przedmiotu, literaturę pomocniczą i netografię. Ta ostatnia kategoria zawiera opracowania, które swobodnie można zaliczyć do którejś z wcześniejszych kategorii. Wyodrębnienie źródeł internetowych, choć ostatnio modne, nie do końca wydaje się uzasadnione, bowiem Internet jest po prostu formą przechowy-

wania danych, zaś sama ich treść może być przyporządkowana do innych kategorii bibliograficznych.

Ocena merytoryczna rozprawy

W ocenianiu wartości dysertacji recenzent zobowiązany jest zwrócić uwagę na to, czy został rozwiązany podstawowy problem pracy, w jaki sposób się to dokonało oraz na ile wnioski, do jakich się dochodzi, są uzasadnione tokiem rozumowania zawartym w pracy.

Autor wykonał postawione zadanie w stopniu wystarczającym, praca jest logiczna, wnioski w pełni i syntetycznie (co jest ważne) uzasadnione. Niektóre fragmenty dysertacji posiadają dużą wartość poznawczą. Najpierw odnosi się to do syntetycznego przedstawienia podstaw, modeli kryteriów autentyczności, form i metod katechezy dorosłych. Na uwagę zasługuje zwłaszcza bardzo interesujące uzasadnienie katechezy dorosłych za *Ogólną instrukcją katechetyczną* (s. 42-46) – choć od publikacji tego dokumentu minęło ponad 50 lat, to dowodzenie to nie straciło nic ze swojej aktualności. Ogólnie, te trzy pierwsze rozdziały pracy to dobrze napisany skrypt do wykładu z katechezy dorosłych, ale czytelnik nie ma wrażenia, że Autor pisze wszystko, co wie; raczej dostrzega się, że Autor po prostu wie, co pisze; i że służy to później w następnych partiach dysertacji.

Nadto na pochwałę zasługuje prezentacja genezy i założeń poznawskiej Szkoły Katechistów, jak i rzetelne wykonanie i uporządkowane podsumowanie badań własnych. Stąd weryfikacja hipotez badawczych, wnioski wynikające z badań i sformułowane postulaty nie budzą większych zastrzeżeń. Szczególną uwagę warto zwrócić zwłaszcza na postulaty związane z permanentną aktualizacją formacji, konkretne propozycje odnoszące się do reorganizacji wymagań, intensyfikacji zakresu działań katechistów, zróżnicowanych form katechezy, a także oddolnej koordynacji działań katechistów przez ustanowienie przy badanej Szkole rady katechistów.

Jednakże niektóre sformułowania postulatów domagałyby się pewnego pogłębienia, zwłaszcza gdyby Autor zamierzał wydać pracę drukiem, co doradzam, bowiem dysertacja jest wybitna.

1. Chodzi zwłaszcza o zbyt schematyczne uleganie postulatowi deklarykalizacji rozumianej w duchu ciasnego dogmatyzmu: wychowanie nie zależy w pełni od stanu życia w Kościele prowadzącego katechezę; świeccy „z automatu” nie muszą być najlepszymi wychowawcami w zakresie katechezy sakramentalnej. I nie chodzi mi o to, że lepszymi byłiby duchowni czy osoby zakonne. Po prostu, ta sprawa jest raczej funkcją osobowości katechety czy katechisty.
2. Nadto pewne obawy budzi postulat automatyzacji struktur. Z pewnością automatyzacja jest wygodniejsza i tańsza, ale może prowadzić też do odpersonifikowania relacji i trwania w fikcji, że tzw. „nowe nowe media” przez możliwości interakcyjne pozwalają budować rzeczywiste formy wspólnotowe. Tymczasem tu znowu nie działa automat, którego użyteczność jest ograniczona. Jednakże bez wątplenia dla wymiany korespondencji nowe formy są dzisiaj nieodzowne. Chodzi jednak, by nie zatrzymać się na tym poziomie.
3. Wreszcie postulat pastoralnego nawrócenia proboszczów znowu jest jednostronny, bowiem nie tylko proboszczowie, ale cała wspólnota kościelna potrzebuje owego nawrócenia. Trzeba wystrzegać się swoistego „przeciągania liny”, kto jest ważniejszy: świeccy czy duchowieństwo. Zarówno wspomniane redukcjonistyczne rozumienie klerykalizmu, jak i ograniczenie nawrócenia pastoralnego do jednej kategorii wiernych nie zauważają jakby faktu, że problemem władzy w Kościele najczęściej bywa uznanie, że właścicielem i panem Kościoła jest nie Jezus Chrystus, ale konkretnych człowiek. Takie postawienie sprawy zawsze jest błędne, niezależnie czy odnosi się do papieża, biskupa, księdza, osoby zakonnej czy świeckiego.

Oдноśnie do pierwszej części rozprawy sformułowałbym też kilka uwag, które należy koniecznie rozważyć przy wydawaniu pracy drukiem:

1. Brak rozróżnienia rodzajów katechizmów: wielki, średni i mały. Katechizm wielki nie jest wprost katechizmem dla dorosłych (s. 39-40). To rozróżnienie jest konieczne, bowiem katechizm wielki jest dla katechizujących, mały zaś dla katechizowanych. Te rozróżnienia pojawiły się w XVI wieku i mają zastosowanie w praktyce katechetycznej Kościoła także dzisiaj.
2. Tłumaczenie terminu „katechista” (s. 10, 95-96) jest mało precyzyjne. Autor nie zauważa dość zasadniczej różnicy między rozumieniem terminu w znaczeniu nadanym mu przez motu proprio *Antiquum ministerium* i w rozumieniu katechisty jako animatora katechetycznego w parafii. Brak tego rozróżnienia prowadzi do logicznego błędu ekwiwokacji. Radziłbym, choć to jest trochę lokowanie produktu, by przy przeredagowaniu tej partii tekstu odnieść się do następującej pozycji: A. Rayzacher-Majewska, P. Tomasik, *Glossa do uchwały 391. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski*, „Studia Katechetyczne” 2022, t. 18, s. 279-282.

Ocena formalna rozprawy

Praca ks. mgra Szymona Jakóba jest napisana językiem jasnym i zrozumiałym, nie zawiera większych błędów formalnych, przypisy w systemie przecinkowym są stosowane konsekwentnie. Tabele, których jest 7, a także wykresy, w liczbie 44, są ponumerowane i zestawione zbiorczo.

Oдноśnie do strony formalnej rozprawy mam jednakże kilka szczegółowych uwag:

1. Na stronie tytułowej znajduje się stwierdzenie, że praca jest napisana w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauk teologicznych. Jest to ujęcie niewłaściwe, za które zapewne nie odpo-

wiada Doktorant. Zgodnie z obowiązującym *Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki* z 11.10.2022 w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, dyscyplina nauk teologicznych należy do dziedziny nauk teologicznych.

2. Definicja katechezy św. Jana Pawła II podana jest jako KKK 5, zamiast CT 18 (s. 34) – należy cytować tekst źródłowy, a nie cytaty z cytatu.
3. Doktorant odwołuje się do pozycji wątpliwej, jaką jest skrypt *Historia katechezy* E. Majchera (np. s. 39) – odradzałbym cytowanie tej pozycji ze względu na coś, co dyplomatycznie określiłbym luźny związek z autentycznością tekstu tego akurat autora. Dużo lepiej byłoby w tym miejscu zacytować pozycję źródłową do uprzedniej: R. Murawski, *Historia katechezy*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów 2010, s. 19-106.
4. W odniesieniu do jednej z pozycji zostało pomyłone imię ks. Kazimierza Misiaszka, które jako skrót jest oddawane przez litery R i M, a powinno być oddane przez literę K (s. 33, 228).
5. Konsekwentnie Autor zmienia rok tomu 17 „Studiów Katechetycznych” z 2021 na 2022.

Problemy do dyskusji w trakcie publicznej obrony

Proponuję, by Doktorant odpowiedział w trakcie obrony publicznej na następujące dwa pytania:

1. Na ile opisane w rozdziale 2. części I kryteria autentyczności katechezy dorosłych zostały wprowadzone w życie w poznańskiej Szkole Katechistów.
2. Jak można wytłumaczyć dysproporcję liczbie katechistów, jeśli chodzi o przynależność do rozmaitych grup (s. 126, wykres 5)?

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w danej dyscyplinie naukowej, a także jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Podsumowując niniejszą recenzję, stwierdzam, że praca doktorska ks. mgra Szymona Jakóba spełnia wymogi opisane w *Ustawie z 20 VII 2018 roku „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”* (z późniejszymi licznymi zmianami). Dlatego wnioskuję do Rady Naukowej Dyscypliny „Nauki Teologiczne” Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. dr hab. Piotr Tomasik